

Óvodából iskolába – tematikus rajzi foglalkozások 6-8 éveseknek

Molnár Zsolt

molnar.zsolt985@gmail.com

SZTE Juhász Gyula Gyakorló Általános és Alapfokú Művészeti Iskolája, Napközi Otthonos Óvodája

Prekajac Petra

petra.elal110@gmail.com

SZTE Juhász Gyula Gyakorló Általános és Alapfokú Művészeti Iskolája, Napközi Otthonos Óvodája

Zanin-Kasza Iлона

kaszaicu@gmail.com

SZTE Juhász Gyula Gyakorló Általános és Alapfokú Művészeti Iskolája, Napközi Otthonos Óvodája

Mind az óvodapedagógusokat, mind a tanítókat régóta foglalkoztatja az a kérdéskör, hogy hogyan lehet megkönnyíteni az óvodából iskolába való átmenetet. Mindkét oldalról sokfajta módszertani, ideológiai receptet lehet fellelni a szakirodalomban, mindkét oldal a saját nézőpontjából keresi a válaszokat a felvetődött kérdésekre. A tanulmányban a tanár szemszögéből igyekszünk bemutatni lehetséges válaszokat egy adott szegmensen keresztül felvetült kérdéskörre nemcsak általános iskolai nevelőknek, hanem óvodapedagógusok részére is.

Kulcsszavak: *óvodából iskolába való átmenet, emberábrázolás, testséma, csillagképek, vizuális jelrendszer (pont, vonal, folt), bábjáték, meseterápia, drámapedagógia*

*

Az SZTE Juhász Gyula Gyakorló Általános és Alapfokú Művészeti Iskolája, Napközi Otthonos Óvodája 2022. október 17-én szakmai nap keretében látta vendégül a Csongrád-Csanád vármegyei óvónőket. Az esemény célja az volt, hogy a nevelők betekintést nyerjenek az óvodából iskolába való átmenet lehetséges aspektusaiba, ezért ezen a napon konferencia és műhelymunka során ismerték meg, hogy hogyan segíthetünk ennek a helyzetnek a megoldásában.

Iskolánkban több évtizedes hagyomány, hogy a gyerekek játékos képességfelmérés keretében kerülhetnek be a képzőművészet tanszakra. Ezen foglalkozás alkalmával az alábbi területeket vizsgáljuk:

- *A pszichoszociális érettség* arról árulkodik, hogy a gyermek mennyire tud együttműködni a társaival, megérti-e az utasításokat, mennyire szabálykövető. Ezek mind az önuralom, az önszabályozás mértékéből erednek.

- *A nyelvi kifejezőképesség* megmutatja, hogy a gyermek milyen szinten tud kommunikálni, milyen minőségben fejezi ki magát választékosan (ez a kognitív fejlődéstől függ).
- *A grafomotoros fejlettség*: vagyis a gyerek megfelelő rajzi képességekkel rendelkezik ahhoz, hogy felvételt nyerjen a képzőművészet tanszakra. Ennek egyik elsődleges kritériuma az emberábrázolás, mely a finommozgásbeli eltérésekre mutat rá. Ennek fejlődése ugyanis 6 éves korig tart. Kiindulópontjai az érzékelés-észlelés részkapességek megfelelő fejlettségi szintje, mely megmutatkozik az analízis-szintézisben, az alak-háttér kiemelésében, az arány- és irányészlelésben, valamint a formaállandóságban.

Ez a három terület a gyerek fejlettségi szintjéről, iskolaérettségéről mutat megfelelő képet. Azt, hogy hogyan, milyen keretek között szerzünk tudomást minderről, az alábbi három tematikus, játékos foglalkozás taglalja, melyben Molnár Zsolt (1.) Prekajac Petra (2.), Zania-Kasza Ilona (3.) mutatják be saját kidolgozott módszerüket, egyrészt a szakmai nap keretében, másrészt az olvasónak

1. Keith Haring inspirálta alkotások – az emberábrázolás problematikája

E tanulmány első részének az a célja, hogy a gyermekrajzok egyik legmeghatározóbb kérdéskörében, az emberábrázolás tematikájához adjon olyan módszertani ötletet, mellyel a gyerekek megtanulhatnak játékosan, könnyedén és értelmezhetően alakrajzot készíteni. Miért éppen emberábrázolás? Munkám során mind alsó, mind felső tagozatban gyakran találkozom ezzel a kérdéskörrel. Az emberi alak rajzolása ugyanis ugyanúgy központi eleme egy-egy produktumnak, mint a fa-, állat- vagy házábrázolás. Az említett témák saját fejlődéstörténettel rendelkeznek. Minden korosztály sajátosan képezi le a látottakat, egyazon rendszerben mozognak. A gyermekek e rendszerben való mozgása, fejlettségi szintje mérhető, összehasonlítható. Ahhoz, hogy az óvodából az iskolába érkező kisgyermekek készség- és képességbeli sajátosságait, különbségeit megismerhessük, számos szakirodalom segít. Többek között *Kárpáti Andrea* (1995, 2001, 2005), *Gerő Zsuzsa* (2007), *Torda Ágnes* (2013), *Feuer Mária* (1992, 2000, 2002) foglalkozott ezzel a területtel.

Az emberábrázolás fejlődése

A rajz az egyik legősibb kifejezőeszközünk. Ahhoz, hogy indulatainkat, érzelmeinket verbálisan fejezhessük ki, szükségünk van introspekciós képességre, mellyel a gyerekek serdülőkorukig eltérően, általában kismértékben rendelkeznek. Enélkül érzelmeiket dramatizálással, játékkal, cselekvéssel fejezhetnék ki. A rajz is tulajdonképpen játék,

melyben belső folyamatokat projektálunk. Az, hogy mivel, milyen eszközzel tesszük ezt, fontos tényező, és nagyban meghatározza a rajz minőségét, hogy mennyire tudjuk helyesen alkalmazni. Egyévesen a kisgyermek a marokra fogott ceruzát ízlelgeti, szájába veszi, ütögeti a laphoz, esetleg esetlen vonalakat képez, de nem igazán érti, hogy ez milyen összefüggésben van a papírral. A fogás még 18-20 hónapos korban sem változik sokat, de a gyermek vonalkézése már fejlettebb, cikkcakk alakzatokat rajzol. Ekkor még nem merőleges az íróeszköz és a lap viszonya, az majd csak 26 hónapos kor körül alakul ki, amikor a kisgyermek már a hüvelyk-, mutató- és középső ujjával fogja közre a ceruzát, a mozgást pedig a gyerek testszerkezeti adottságai koordinálják. Ezt körülbelül 56 hónapos korra a három ujj vezetése váltja fel, ekkor a gyermek már a hegyéhez közel fogja a ceruzát. Hat és fél évesen kezdi el helyesen és jó helyen stabilizálva, a három ujj által vezérelni az írót. A rajzeszköz helyes tartása mellett a gyermek látásmódja, analízálóképessége is szerepet játszik abban, hogy mit és hogyan rajzol (Feuer, 2000).

Sokan sokféle csoportosítást készítettek a tekintetben, hogy milyen korban és milyen látásmóddal rendelkeznek a gyerekek, de talán mind közül a leginformatívabb Feuer Mária szakaszolása (Feuer, 2000. 81-117. o.), aki azt mondja, hogy a *presematikus szakaszban (4-6 év)* a gyerekek még nehezen tudnak analitikusan gondolkodni, ideoplasztikus rajzokat követnek el, azaz nem embert, hanem csak a képzetét ábrázolják. Ezt már Goodenough is megfogalmazta: „A gyermek nem azt rajzolja, amit tud, hanem sokkal inkább azt, amit érez” (Goodenough, 1926, idézi Torda, 2013. 3. o.).

Ennek megfelelően a gyerek érzelmi szinkretizmusa határozza meg, hogy a rajzokon mik lesznek hangsúlyosabbak, illetve mik fognak alárendelődni. A gyerek tulajdonképpen emlékképekből táplálkozik, azokat projektálja ki. Három-négy éves korban így a legnagyobb mértékben a fej, szem, száj, fül, orr, kar kap nagyobb hangsúlyt, a törzs inkább kisebb arányban jelenik meg. Négyévesen a fiúk a törzs és a végtagok csatlakozásában nagyobb fejlődést mutatnak, a lányok pedig inkább az arc részleteinek ábrázolásában előrehaladottabbak. Ötéves korban a figurák még mindig merevek, nem mutatnak mozgást. Ekkorra a gyerekek szociálisan érettebbek lesznek, ezt mutatja, hogy a többnyire nyitott törzsekre gombokat rajzolnak, aminek az a jelentése, hogy ruhátlanul nem illik mutatkozni. Ebben a korban jelennek meg a lovagok, királyok, királylányok, tündérek, boszorkányok, gonosz varázslók, s vele párhuzamosan a csúfság és a szépség. Az ötévesek 23%-a rajzol önállóan emberalakot (Tihanyiné, 2013).

A *sematikus szakaszban (6-10 év)* a gyerekek már környezetbe foglalják az embereket. Elsődlegesen a ház jelenik meg a rajzon, de emellett látható és értelmezhető természeti jelenségek (eső, hóesés, napsütés, felhő stb.), tárgyak is a kép részét alkotják. Ez az az életkori szakasz, amikor már mozgás is megfigyelhető, bár a gyermekek nagyon óvatosan jelenítik meg a különféle testhelyzeteket (ülés, guggolás, fekvés, térdelés). Ekkor már egyre jobban foglalkoztatja a gyerekeket a realitás, elkezdi érdekelni őket a test szerkezete, felépítése, így ennek köszönhetően már a nyak is ellátja funkcióját: összeköti a törzset a fejjel, amin külön megjelenik a homlok, haj, áll. Változás az ötévesekhez képest, hogy a vonalak csatlakozása már pontosabb, a végtagok kétdimenziósak,

nem „pálcikák”. Hatévesen a gyerekek kilenc testrésszel jelenítik meg az embert. Mozgás nincs, de a fiúk kézbrázolása egyre részletesebb, bár még naphoz hasonlító tenyeret jelenítenek meg, az ujjak sugárirányban állnak, a lányok pedig az arcrészletekre figyelnek oda jobban. Gyakori a lámpatestű emberbrázolás, ami azt jelenti, hogy a kis fejhez hosszú törzs csatlakozik (Feuer, 2000).

A 2011. évi CXCV. törvény¹ 45. § (2) bekezdése mondja ki, hogy a gyermek abban az évben, amelynek augusztus 31. napjáig betölti a hatodik életévét, tankötelessé válik. Ebben az életkorban és az előbb említett fejlettségi szintet figyelembe véve határoztam el, hogy foglalkozom a gyermekkori emberbrázolással, valamint annak hatékonyabb megvalósításával. Művészeti iskolában az alapfokú művészetoktatás tantervi programja határozza meg, hogy milyen fejlesztési feladatokat kell végrehajtani az előképző első két évfolyamán:

- közvetlen érzéki tapasztalás (hallás, látás, tapintás) útján megszerzett élmények képi feldolgozása,
- arányok, színek, formák, felületek, tömegek és a tér felfedezése.

A következőkben egy olyan játékos és készségfejlesztő módszert mutatok be, mely korábbi tapasztalataimra épül, és segíti az óvodából az iskolába való átmenet nehézségeinek leküzdését.

A foglalkozás, tanóra felépítése 5-8 éves gyerekek részére

A gyerekekkel megismerkedünk Keith Haring munkáival, aki a pop-art kultúra egyik meghatározó alkotója volt a huszadik században. Az alakokat végletekig leegyszerűsítve jeleníti meg, kizárólag a forma (kontúrvonal) és szín határozza meg a mozgó, táncoló figurákat (1. kép).

Miután megnéztük egy-két lényegesebb alkotását, a gyerekek párba rendeződnek. Az egyik a pörgettyűvel (2. és 3. kép) különböző mozdulatokra utasítja társát, majd váltanak. Ezzel fejlődik a gyerekek mozgáskoordinációja, szociális kompetenciája. A mozgással, téri érzékeléssel egybekötött játék zenére is megvalósulhat. Egy általam kiválasztott zeneszámra a gyerekek körben járnak a teremben, és miután megállítjuk a zenét, a gyerekeknek a kivetítőn látott mozdulatot kell tükörképpel leutánozniuk. Annak, aki utoljára veszi fel a látott mozdulatot, a következő képig ebben a pózban kell maradnia, a többi gyerek tovább menetel.

1 2011. évi CXCV. törvény. <https://njt.hu/jogszabaly/2011-190-00-00> (2022. november 17.)

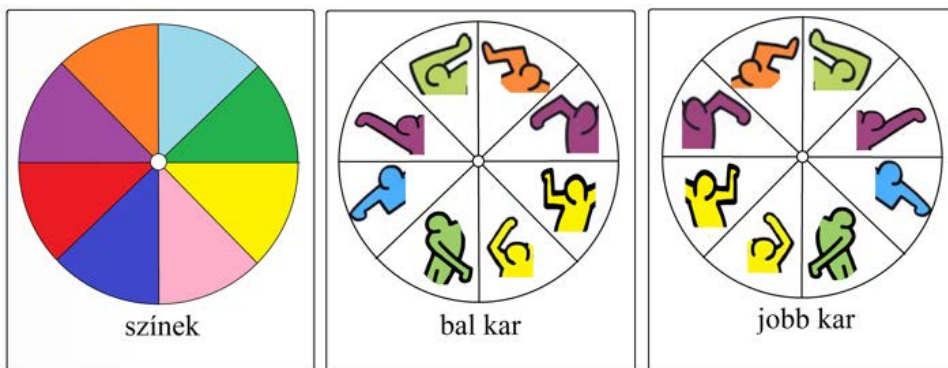
1. kép: Gyermekmunka

Játékos rajzolás, a véletlenszerűség ereje

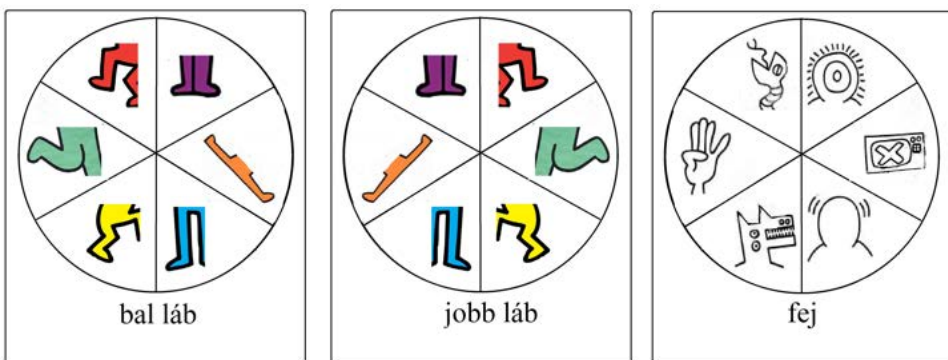
Ahhoz, hogy a fent látott produktumot a gyerekek létre tudják hozni csoportmunkában (3-4 fő), az alábbi eszközökre lesz szükség:

- A/6-os méretű rajzlap,
- tempera vagy vízfesték,
- ecset,
- fekete filctoll,
- A/3-as méretű rajzlap.

A gyerekek az alábbi hat különböző pörgettyűt kapják kézhez, melyek mindegyike valamilyen testrészt, illetve a színt tartalmazza (színek, bal kar, jobb kar, bal láb, jobb láb és fej).

2. kép: Pörgettyük a színhez, a bal és a jobb karhoz (saját tervezés)

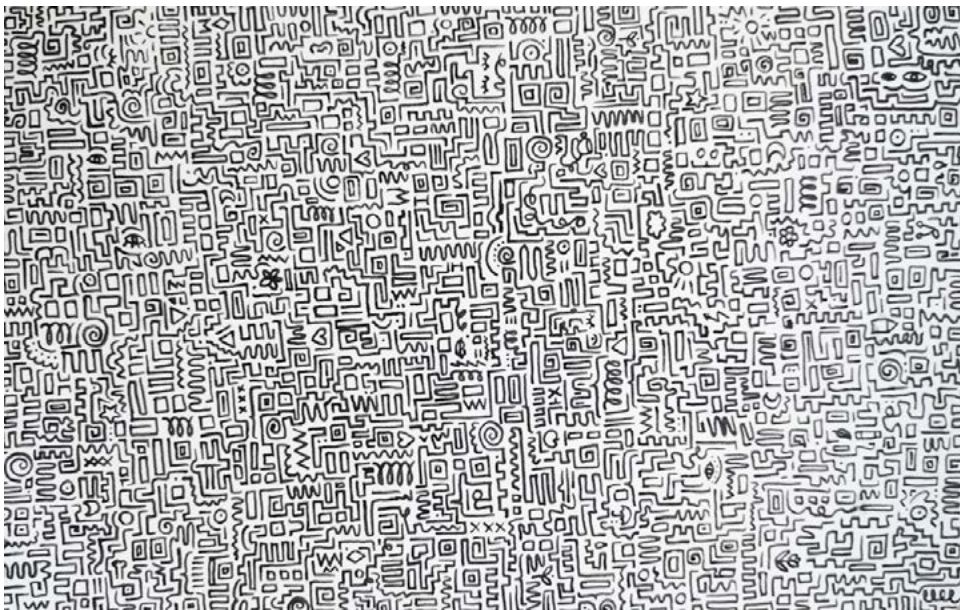
3. kép: Pörgettyük a bal és a jobb lábhoz, valamint a fejhez (saját tervezés)

Elsőként célszerű a fejet kipörgetni, majd a bal és jobb karral folytatni, végül a bal és jobb lábak állását meghatározni. Ha ezek helyzetét tudják és felrajzolták a gyerekek, akkor ki kell pörgetni az ember színét is. Temperával vagy vízfestékekkel ajánlott megfesteni. Érdemes a gyerekekkel előtte a színtani ismereteket is rendszerezni, mert az is egy újabb készséget fejleszt, ha nem főszínnel, hanem másodlagos vagy tórtszínekkel dolgoznak (a pörgettyű szerkesztését megelőzően én már tematikájában megismertettem az első osztályt a színtannal). Miután kifestették az embert, a kép pedig megszáradt, a kontúrok megrajzolását követően a gyerekek kivágják és felragasztják az alakot egy A/3-as lapra.

Mindenki munkáját figyelembe véve helyezik el a felületen, ezzel is fejlesztve a komponáló-, valamint a problémamegoldó képességüket.

Ragasztás után a gyerekek az üres felületet grafikai felületkitöltő elemekkel egészítik ki (4. kép). A feladat ezen része különösen elsősöknél nagyon hasznos, amikor az

írás-előkészítő formákat (kapuív, csésze stb.) tanulják, ugyanis olyan elemekkel lehet a gyerekek munkáját irányítani, melyek a későbbiekben nagyban elősegítik a könnyed írást.

4. kép: Grafikai felületképző elemek gyűjteménye (Keith Haring után)

A rajzi feladatot más formában is megvalósíthatjuk a gyerekekkel. Életnagyságú képet is készíthetünk, amelynek során egy diák lefekszik egy nagy papírlapra, a többiek pedig a pörgettyű segítségével meghatározzák, hogy a fekvő gyerekek milyen mozdulatot kell felvennie. Ezután körberajzolják, kontúrozzák, majd közösen kifestik az adott színre, végül az üres felületet itt is grafikai elemekkel töltik ki.

A feladattal az a célom, hogy a gyerek a testsémákat analizálva, logikus gondolkodás útján tudja értelmezni majd a későbbiekben már önállóan tudja alkalmazni a helyes emberábrázolást. A feladat tehát játékosan segít az alakrajz kivitelezésére mind az óvodás, mind az alsós korosztálynak.

2. Mit rejtenek a csillagképek?

„Nem tudom (...), nem azért vannak-e kivilágítva a csillagok,
hogy egy napon mindenki megtalálhassa a magáét.”
(Antoine de Saint-Exupéry)

Teljesen természetes, hogy a gyerekek firkálni kezdenek, ahogy papírt és ceruzát szereznek. De honnan ismerhetjük fel, hogy még csak firkál, vagy már komolyan alkot? Milyen fázisokon megy át a gyerekek rajztudása? Hogyan segíthetünk a gyerekeknek lépésről lépésre megtanulni rajzolni? A rajztanulásnak is vannak fázisai, és ezeket nem érdemes siettetni.² Ahogyan a tanítók év elején az alapok megtanítására törekednek (szabályok az iskolában, írás-előkészítő feladatok írásórán, matematikai műveletek matematikaórán stb.), nekünk, rajztanároknak a vizuális nyelv elemei jelentik a kiindulópontot.

A vizuális nyelv elemei a síkon: pont, vonal, folt

Már az ősember is használta alapvető vizuális jelrendszerünket. A falakra festett jelek ugyan kezdetleges alkotások, de mégis sokatmondóak, hiszen informatívak, valamit közölnek. A vizuális nyelv elemei a síkon három alapvető elemből állnak össze: pontokból, vonalakból, foltokból. E három elem egymásra épül és szoros összefüggésben is van. A pont a legkisebb egység, mely a lapon bárhova kerülhet, határát a papír mérete szabályozza. A lapra került pont azonban területeket határoz meg: pont fölött, pont alatt és pont mellett. Két pont meghatároz egy vonalat, vagy ha a pont megmozdul és nyomot hagy, akkor is vonal jön létre, több vonalból pedig foltok keletkeznek. A pontnak önmagában nincs díszítőeleme, viszont abban az esetben, ha a sok pontot egymás mellé helyezük, akár egy kép is kialakulhat, gondoljunk csak George Seurat munkásságára, aki a pointillizmussal azt mutatta meg, hogy a legkisebb vizuális jelünk soka-sága milyen optikai illúzióra képes.

Csillagkép

A gyerekek életük során nagyon sokszor találkoznak alapvető vizuális jelrendszerünkkel. Észrevétlenül vagy figyelemfelkeltő módon, de ezek ott vannak körülöttük díszítőminták formájában könyvborítókön, ruhákon, hétköznapi tárgyakon, állatokon, növényeken – és az égbolton. A gyerekeknek a vizuális nyelv elemeit a csillagkép

² *Hogyan fejlődik a rajzkészség?* <https://www.valdorart.hu/kreativ-tudastar/jobb-agyfeltekes-rajzolas-blog/jobb-agyfeltekes-rajzolas-gyerekeknek> (2022. november 7.)

segítségével mutatjuk be első osztályban tematikusan. Az égen szabad szemmel látható ezernyi csillag közt nehéz eligazodni, ezért a szakemberek már évezredekkel ezelőtt is az egymáshoz közel látszó csillagokhoz – gondolatban egybefoglalva – többnyire mesebeli alakokat vagy a mindennapi életben gyakran előforduló tárgyat, állatot stb. képzeltek oda. E képzeletbeli alakzatokkal az eget kisebb területekre osztották (*Csaba, Marik és Racskó, 1991*). Ez egy igazán izgalmas és látványos téma minden korosztály számára, amit többféleképpen lehet prezentálni a gyerekeknek. Első osztályban a tanulók rajzórán először megismerkednek a csillagképekkel, azok kialakulásával. A képek segítségével a diákok maguk jönnek rá, hogy ha a pontokat, csillagokat összekötjük egy egyenes vonal segítségével, akkor egy alakzatot, ábrát kapunk.

Módszerek alkalmazása

A téma feldolgozásához az alábbiakban három eltérő módszert mutatok be, melyek segítségével könnyebben és játékosan elsajátíthatók az ismeretek.

Mese

Tapasztalataim szerint a gyerekek sokkal könnyebben megjegyzik a dolgokat, ha meseszerűen mondjuk el nekik az adott témát. Átélik a mesét, beleélik magukat, részévé válnak, elképzelik, fantáziálnak róla. Rajzóráimon sokszor alkalmazom ezt a módszert, hiszen a szakemberek is elismerik, hogy ez szellemi, mentális, emocionális szempontból meghatározza a gyerekek fejlődését, valamint hozzásegíti őket képi szimbolikus világuk kialakulásához (*Szilágyi, 2007*). Nagyon szeretek különböző történeteket kitalálni, hozzá elkészíteni a bábokat, de legjobban az órán egy igazi élményt nyújtani tanulóimnak. A szereplőket én álmodtam meg, ahogy magát a történetet is. Próbáltam olyan eseményt kitalálni, amely a gyerekeknek érdekes lesz, nem túl hosszú, viszont tökéletesen tükrözi a csillagkép jellemzőit. Igyekeztem egyszerű, lényegre törő szöveget használni, figyelembe véve a tanulók életkori sajátosságait.

A mese történeteinek mindig van valami mondanivalója, tanulsága. Ebben az esetben is így volt. Arra törekedtem, hogy a gyerekek a történet alatt ismeretet szerezzenek a csillagképek létezéséről, és megismerkedjenek a két legismertebb cirkumpoláris csillagképpel. Bábozás közben a gyerekek új ismeretekkel, fogalmakkal gazdagodtak.

A történet tartalma

Orinoko egy kalandos és eleven indián kisfiú, aki nem hisz a csillagok varázsában. Őt csak az állatok világa érdekli, kiváltképp a medvéé. Ezt meghallja a csillagok királynője, és egy éjjel hullócsillagként megjelenik Orinoko előtt, s csillaggá változtatja, mondván, hogy csak akkor lesz megint kisfiú, ha megtalálja a két legismertebb cirkumpoláris csillagképet.

Orinoko elindul, majd útja során találkozik mind a 12 konstellációval, akik bemutatkoznak neki, s elmondják, hogy melyik hónaptól meddig tart a csillagjegyük. A beszélgetések alapján Orinoko rájön, sajnos egyik sem a két legismertebb cirkumpoláris csillagkép, majd bánatában észrevesz egy nagy medvét, amely segít neki rájönni, hogy ő a keresett konstelláció. Közli, hogy ő mindig az égen van, az év minden estéjén láthatjuk. Orinoko így rájön, hogy a két legismertebb cirkumpoláris csillagkép nem más, mint a kedvenc állata: a Nagy és a Kis medve.

A medve lekíséri az égből, és Orinoko megint kisfiú lesz.

Online alkalmazások

Rajzórákon a képek bemutatása mellett igyekszem minél szélesebb spektrumban használni számos infokommunikációs eszközt, hogy a gyerek minél közelebb érezhesse magához az adott témát. Ilyen alkalmazás a Star Walk telefonos applikáció is, amellyel a csillagképeket részletesen megvizsgálhatjuk (5. kép). Tisztában vagyunk vele, hogy a mostani gyerekek már egész kis koruk óta nagyon kedvelik a digitális eszközöket, így mindig valami újat, érdekeset kell mutatnunk, hogy a diákok minél motiváltabbak legyenek az órákon.

Az applikáció a csillagos égbé varázsolja a tanulókat. Kézmozdulat segítségével a gyerekek megtekinthetik, hogy néz ki a saját csillagképük, illetve az hol található az égen. Még az elsős gyermek is élvezi, ha a táblagép képernyőjével játszhat, miközben tanulhat a rajzórán. A gyerekeknek meg kell teremteni a harmonikus légkört, hogy az alkotói folyamatban jól érezzék magukat.

A feladat: Miután a gyerekek megismerték a csillagképeket, mindegyik tanuló kap egy A5-ös méretű, fekete kartonpapírt, amelyen három, maximum négy aranypont található. A csillagkép bemutatása után a gyerekek számára már nem ismeretlen, hogy a fekete

5. kép: Star Walk-alkalmazás

szín az eget ábrázolja, az aranypontok pedig a csillagokat. A diákok sötét alapon véletlenül elhelyezett csillagokat láthatnak. A feladat az „én csillagképem” megalkotása pontok és vonalak segítségével. A csillagkép kialakításához a gyerekek forgathatják a lapot és egy pluszcsillagot kérhetnek, amelyet a kívánt helyre ragasztanak (6-8. kép).

Eszközök: Tudatosan választottam a megadott eszközöket a rajz kidolgozásához. A sötét felületre színes ceruza mellett fehér, arany és ezüst zselés tollat használhatnak, így mindegyik megrajzolt elem szembetűnőbb lesz a papíron. A gyerekek ezt különösen élvezik, hiszen nem a hagyományos fehér felületen dolgoznak, így még a színes ceruzák is izgalmas rajzi eszközzé válhatnak, használatuk után a munka egy varázslatos hangulatot kap.

Célok: A tanuló ismeretet szerezzen a csillagképek létezéséről, ismerkedjen meg a két legismertebb cirkumpoláris csillagképpel. Legyen képes a pontok, vonalak segítségével és az elhangzottak alapján egy saját, tetszőleges csillagképet alkotni.

6-8. kép: Gyerekmunkák: Az én csillagképem

A feladat során a vizuális megfigyelőképességet, döntésképeséget, problémamegoldást sikerül fejleszteni a tanulóknak, akiket ezáltal alkotói gondolkodásra, fantáziára, kreativitásra készítettünk.

Óvónők iskolánkban

E különleges feladatot az óvónők is kipróbálhatták iskolánk látogatásakor. A foglalkozás, amelynek során összesen négy csoport került hozzám, forgószínpad szerűen játszódott le. A teremben az asztalon elhelyezett, különböző csillagképekről szóló ábrák és színes ceruzák várták az óvónőket. Igazgatóhelyettes kolléganóm bemutatása után a feladat következett.

Az óvodapedagógusok a vizuális nyelv elemeik tanulásához izgalmasnak tartották a csillagképtémát. Néhány önként jelentkező ismertette a saját csillagképét, majd egy hangulatos beszélgetés követte a foglalkozást. Az óvónők figyelmesen hallgatták az általunk alkalmazott, különböző módszerek bemutatását, majd elmesélték a saját tapasztalataikat hasonló feladatok kapcsán, például „Egészítsd ki!”, „Rajzold tovább!”, „Milyen állatot látsz a foltból?”. A gyermek a felsorolt feladatok esetében is döntés előtt áll, majd kreatívan oldja meg a problémát.

A foglalkozás utolsó 10 percében visszatekintettünk a feladatra. Több nevelő is kihangsúlyozta az eszközválasztás szerepét, számukra is megragadó volt mindaz, amivel a gyerekek dolgozhattak. Különlegesnek tartották a fekete kartonra rajzolást és színezést, illetve érdekes volt az arany és az ezüstszelés toll használata is (9-10. kép).

9-10. kép: Óvónők a foglalkozáson iskolánkban

„Mindig vannak hívei annak, hogy a gyerekeknek gyönyörű rajzokat kell készíteni, részletgazdag, tökéletes alkotásokat, hogy nézegessék, hogy fejlődjenek.

Megint másik társaság – én vagyok a másik társaság – azt mondja, hogy a gyerekeknek sokszor a jelek is elégségesek, mert olyan érzékeny a belső látásuk, hogy nem szükséges kicikornyázni, pontosan tudják, hogy miről van szó.”

Marék Veronika

3. Drámapedagógiai módszerek

„Az iskolába óvodások jönnek.”

Vekerdy Tamás (2021)

A vizuális kultúra tantárgy és az iskolánkban működő alapfokú művészetoktatás keretein belül, rajztanárokként olyan módszereket és osztálytermi gyakorlatokat alkalmazunk, amelyek segítségével a tanulók tapasztalatszerzése és élményszerű találkozása valósul meg anyagokkal és eszközökkel. Az ismeretek és élmények befogadása és feldolgozása a tanulók életkori sajátosságainak megfelelő, változatos alkotófolyamatokba való bevonással történik.

A drámapedagógiai módszerek, azon belül pedig a bábjáték alkalmazása egyike azon képességeket és készségeket feltérképező és fejlesztő módszereknek, amelyek alkalmasak diagnosztikus, pedagógiai és terápiás célú felhasználásra iskolába készülő gyermeknél és magasabb évfolyamokon egyaránt.

Diagnosztizálásra ad lehetőséget a bábozás közbeni mozgás és a beszéd megfigyelése. Beazonosíthatók különböző beszédhibák és légzéstechnikai hibák (ejtéshibák, hang- vagy szótagismétlés, hadarás), és megállapítható, hogy a gyermek szókinccse mennyire gazdag, illetve a beszédfejlődés hol tart (L. Erdélyi, 2000). A tanulók spontán megnyilvánulhatnak a szerepjátékban, vagy egy megtanult szövegrész/szerep is átadásra kerülhet. A bábjátékon keresztül a szocializációra való képesség is megmutatkozik, de az ingerlékenység, a rejtett agresszió, túlzott gátlásosság és a féltékenység is felszínre kerülhet.

Pedagógiai célok valósulnak meg a tanuló kognitív képességeit feltáró és fejlesztő történetmesélés, verselés, vagy éneklés során. A drámapedagógiában a memória, a beszédképesség és a verbális képességek hatékonyan fejleszthető területek. A bábjáték, mint tevékenység egyaránt fejleszti a bábozó és a néző kompetenciáit is. A bábozás változatosan segíti elő a gyermek anyanyelvi fejlődését, a feszültségek kibeszélését, a szerepjátékokat és a különböző érzelmek kifejezését (Méri, 1993.). A dramaturgiai felépített történet segíti a logikus gondolkodás kialakulását, a képzelőerő és fantázia szárnyalását. A mese és a mesélés, legyen az spontán vagy eredeti alkotást feldolgozó, segíti a gyermek elcsendesedését, a számára félelmetes dolgok megértését és feldolgozását. A bábozó képes azonosulni a történettel és a szereppel, s e beleéléssel mintegy feloldódik a történetben. A mesék fordulatai és ismétlődései elősegítik a biztonságérzet

kialakulását, a családtagok meséjével pedig a családtagok közötti kapcsolatok elmélyítését (Buda, 2003.).

Terápiás lehetőség is rejlik a bábjátékban: oldja a belső feszültséget, valamint fokozza az örömeztet. A bábon keresztül a gyermekek megfogalmazzák gondolataikat, félelmeiket, elképzeléseiket és a körülöttük és bennük lévő feszültséget keltő esetleges pszichés problémákat. Bábjáték közben a gyermek olyan dolgokat is ki tud mondani, amiket a még éretlen személyisége nem képes megfogalmazni a hétköznapi életben a külvilág számára. A csoportos bábjátékkal feltérképezhető a gyerekek egymáshoz való viszonya, hierarchiája, szocializációja, a csoporton belüli ellenségeskedés, illetve a konfliktusok is. A felszabadult játékhoz elengedhetetlen a spontaneitás, könnyedség, nyitottság és befogadás, egyfajta igény az új élményekre (Eimon, 2002.).

A dramatikus játék, az éneklés, versmondás és mesélés befolyásolja a rajzi szintet, meghatározzák a gyermek fejlődését. A mozgás lehetőséget ad a testrészek megfigyelésére, míg a dramatikus játék érzelmi intenzív színvilágot teremtenek (Kárpáti, 2019).

A történetek feldolgozásánál, a bábok kivitelezésénél és értékelésénél, a bábjáték előadásakor meghatározó a tanulók attitűdje.

Maga a báb a vizuális neveléshez is több szállal kötődik: a tárgy saját kezűleg történő létrehozása, az elkészítéséhez szükséges, különböző anyagokkal való ismerkedés és a kivitelezés komplex feladatnak bizonyul. A bábok lehetnek emberalakok, állatok vagy tárgyak, amelyek megteremtése, formába öntése és megszemélyesítése a gyermek feladata (11. kép). Elkészítése azonban sohasem öncélú, megelőzi a korosztálynak megfelelő mese vagy irodalmi alkotás élménygazdag feldolgozása és/vagy a mű tanulócsoportra és egyénre történő kreatív átalakítása. A báb létrehozása különböző képességeket és készségeket mozgósít: alkalmas a megfigyelőképesség fejlesztésére, a forma és funkció összefüggéseinek vizsgálatára és elemzésére, a bábfigura kivitelezésének esztétikai igényű megvalósítására, egyszerűen alkalom kínálkozik a természetből merített szereplők testfelépítésének, külső megjelenési formáinak tanulmányozására is.

Az iskolából óvodába való átmenet megkönnyítése céljából olyan tevékenységet és egyúttal feladatot prezentáltam az óvodapedagógusok számára, amely egyszerre kínált lehetőséget a drámapedagógiai eszközök kiaknázására, a matematikai kompetencia, a finommotorika fejlesztésére és a szerialitás gyakoroltatására. A bábfigurák a valóságban is elkészültek (12. kép), mégpedig iskolába készülő gyermekek által is létrehozható, egyszerű formában.

Az állatbáb feje origamitechnikával készült, úgynevezett boríték-alaphajtogatással. Az origami egyszerre szórakoztató és egyben észrevétlenül fejlesztő hatású: hajtogatás közben matematikai alapfogalmak sajátíthatók el általa, a pontos hajtások finommotorikát és téri orientációs tapasztalatokat igényelnek a 6-8 éves korosztálytól. Az elkészült origami mintegy alapanyagul szolgál a síkbáb megalkotásához, a színek összehangolásával, az arc részleteinek kidolgozásával egyfajta variáció születik a sokoldalú felhasználási lehetőségek közül.

11-12. kép: Egyszerűen kivitelezhető bábok³

A gyermekek számára a mese és vele együtt a történetmesélés sokkal több élményt ad, mint bármely mozgókép vagy mesefilm. A mese a gyermek számára lelki táplálék, amely szabályozza az érzelmeket, meghatározza a gondolkodást és befolyásolja a világról és önmagáról való elképzeléseit. A mese nyugtatja, tanítja a gyermeket, miközben feldolgozza belső feszültségét, oldja szorongásait és félelmeit. A szereplőkkel azonosulva megoldásokat, lehetőségeket és utakat talál a saját környezetében tapasztalható problémák és konfliktusok megoldására (Kálmán, 2016).

A bábjátéknak a gyermek beszédfejlődésére, fantáziavilágára, szocializációjára gyakorolt hatása komplex módon valósítható meg, ha a mese vagy a történet feldolgozását, a bábkészítést és a bábjátékhoz szükséges kellék kivitelezését és magát a bábjátékot tematikus egységbe foglalva törekszünk megvalósítani a tanév során. Az óvoda foglalkozásteveivel is illeszthető újrahasznosított, nagy méretű kartondobozokból egyszerű, többször használatos bábparaván készíthető.

Napjainkban előtérbe került a környezettudatosság, ennek jegyében – nevelési céllal – a paraván díszítőelemei szintén kartonból készülhetnek. A nagy méretű elemek festése, színvilágának kialakítása esztétikai jellegű preferenciák érvényre juttatásával valósul meg.

³ Fotó: Zanin-Kasza Ilona Erika

A tanulói munkákon keresztül látható, hogy a kiválasztott mese feldolgozását illusztráció létrehozásával kezdtük. A képi megvalósítást követően a tanulók elképzeléseiből nagy méretű díszletelemek készültek, amelyek applikációja olyan módon történt, hogy a díszletelemek helye szabadon változtatható, egyben az elemek eltávolíthatók a felületről, hogy a paraván később más történet bábjátékához is használható legyen.

13. kép: Tanulói munka

14. kép: Tanulói munka

15. kép: A bábparaván dekorációja
(tanulói munka)

16. kép: A paraván dekorációjának festése
(tanulói munka)

Összegzés

Az óvodából iskolába lépő gyermekek teljesen eltérő képességekkel, készségekkel, szociális és pszichés érettséggel rendelkeznek. Mind az óvodapedagógusok, mind a tanítók és szaktanárok elsődleges feladata, hogy a testi, a mentális és az értelmi fejlődés különböző szintjein álló kisgyermekek számára megkönnyítsék az átmenetet, hidat képezzenek a két intézménytípus között.

Cél lehet továbbá, hogy az iskolázás kezdő szakaszában – támaszkodva az óvodai nevelés eredményeire – komplex élményekkel megalapozható legyen a gyermek művészetekkel való kapcsolata és a játék-, a mozgás-, a ritmus és az alkotásigényének kielégítése (Trencsényi, 2000).

Az első osztályos gyermekek fejlődése szempontjából a legfontosabb annak a pozitív élménynek a fenntartása, amelyet az első – izgalommal és várakozással teli – napok jelentenek számukra. Az iskolakezdés nem lehet az esetleges képességek vagy készségek hiányából adódó negatív élmények és érzések tárháza. Az ilyen típusú beidegződések elkerülése érdekében, a biztonságot jelentő óvodai légkör folytatásának kell megvalósulnia az iskolába lépéskor. A gyermek attitűdjét hosszú távon meghatározza az a miliő, amelyet az iskola nyújtani tud, valamint azok a módszerek, amelyek lehetővé teszik, hogy a tanuló pozitív élményekkel gazdagodjon. Ha a gyermek élményszerű, játékos feladatokon keresztül barátkozik az új környezetével és a rá váró feladatokkal, a pedagógus interakciói által pozitív megerősítésekkel kezdi meg az iskolai tanulmányait, így önbecsülése, önbizalma és az önértékelése is megfelelően alakul.

Irodalom

- Buda Béla (2003): *Az iskolai nevelés – a lélek védelmében*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 54–55. o., 88–89. o., 119–121. o.
- Csaba György Gábor, Marik Miklós és Racskó György (1991): *Iffjú csillagászok kézikönyve*. Tankönyvkiadó, Budapest
- Einon, Dorothy (2002): *Kreatív gyerek. A természetes tehetség felismerése és fejlesztése*. Alexandra Kiadó, Pécs.
- Gerő Zsuzsa (2007): *A gyermekrajzok esztétikuma*. Flaccus Kiadó, Budapest.
- Feuer Mária (1992): *A gyermekrajzok pszichológiai vonatkozásai*. Génusz Kft., Budapest.
- Feuer Mária (2000): *A gyermekrajzok fejlődéslélektana*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Feuer Mária (2002): *A firkák lélektana*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Kálmán Marianna (2016): *Iskolába készülők. Iskolaérettség pszichológus szemmel*. Graph-Art Kft., Debrecen.
- Kárpáti Andrea (1995): *Vizuális képességek fejlődése*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Kárpáti Andrea (2001): *Firkák, formák, figurák*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest.

- Kárpáti Andrea (2005): *A kamaszok vizuális nyelve*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Kárpáti Andrea (2019): *A gyermekrajztól a fiatalok vizuális nyelvéig*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- L. Erdélyi Margit (2000): *Iskolai gondolatok*. Lilium Aurum, Dunaszerdahely.
- Mérei Ferenc – V. Binét Ágnes (1993): *Gyermeklélektan*. Gondolat, Budapest.
- Szilágyi Mária (2007): *A mese szerepe a gyermeki személyiségfejlődésben*. <https://folyoiratok.oh.gov.hu/konyv-es-neveles/a-mese-szerepe-a-gyermeki-szemelyisegfejlodesben> (2022.11.14.)
- Tihanyiné Vályi Zsuzsanna (2013): *Amiről a gyermekrajzok beszélnek*. JATE Press, Szeged.
- Torda Ágnes (2013): *Példatár az emberalak-ábrázolás és a vizuo-motoros koordináció diagnosztikus értékeléséhez*. Krasznár és Társa Könyvkereskedelmi Bt., Budapest.
- Trencsényi László (2000): *Művészetpedagógia, Elmélet, Tanterv, Módszer*. Okker Kiadó, Budapest.
- Vekerdy Tamás (2021): *Kisgyerekek – óvodások*. Central Média csoport Zrt., Budapest.